

ПРАВОВА ПРИРОДА КОРПОРАТИВНИХ ДОГОВОРІВ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: k.riabova@ukr.net

Мета: стаття присвячена аналізу правової природи корпоративних договорів та договорів між акціонерами товариства; їх предмет коло суб'єктів. **Методи дослідження:** проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення поняття «корпоративний договір», а також норми чинного законодавства, що врегульовують правовідносини, що виникають при укладенні договорів такого типу. **Результати:** виявлений господарсько-правовий характер правовідносин, що виникають при укладенні договорів такого типу. **Обговорення:** проблем вітчизняного законодавства та практики, що виникають укладенні корпоративних договорів.

Ключові слова: корпоративний договір; договір між акціонерами; товариство з обмеженою відповідальністю; акціонерне товариство.

Постановка проблеми та її актуальність.

Прийняття низки нових нормативно-правових актів і введення в юридичну площину таких категорій, як «корпоративний договір» та «договір між акціонерами», спричинило широке наукове обговорення проблем правової природи зазначених договорів. Недостатня міра правового регулювання потребує науково-теоретичної компенсації.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню правових проблем у галузі корпоративного права, зокрема, щодо укладення корпоративних договорів присвячені роботи М. І. Брагінського, І. В. Венедіктової, В. В. Вірянського, А. В. Габова, А. А. Глушецького, В. В. Луця, І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. В. Щербини та ін.

Метою статті є подальша теоретична розробка правових особливостей корпоративних договорів.

Виклад основного матеріалу. Зі вступом у законну силу Закону України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» № 2275-VIII від 6 лютого 2018 р. [4] була узаконена категорія корпоративних договорів. Власне договори такого типу не є новими для українського законодавства. Так, зокрема, дещо раніше

набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» № 1984-VIII від 23 березня 2017 р. [3], яким було введено поняття «договір про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю» в Закон України «Про господарські товариства» № 1576-XII від 19 вересня 1991 р. [5] та поняття «договір між акціонерами товариства» в Закон України «Про акціонерні товариства». Закон України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» вивів із правового обігу поняття «договір про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю», проте поставив питання про потенційну тотожність корпоративного договору і договору між акціонерами товариства.

Корпоративний договір бере початок з англосаксонської системи права. І хоча, причини виникнення такого явища у вітчизняній законодавчій площині відрізняються від тих, що побудили виникнення їх в праві, наприклад, Сполучених Штатів Америки [13] або Великобританії, аналіз практичного застосування корпоративних договорів в англосаксонській системі права викликає значний інтерес з точки зору можли-

вого перенесення практичних наслідків у вітчизняні реалії. Тим не менш, слід відзначити, що світова практика показує, що ситуація, при якій все управління компанією знаходиться в руках ради директорів або призначених нею виконавчих органів товариства все не відповідає інтересам акціонерів. На Заході, укладення такого корпоративних договорів як договір між акціонерами власне і дає можливість акціонерам приймати участь в управлінні акціонерним товариством та контролювати розподіл прибутку.

Ситуація при якій акціонер, що володіє навіть досить великою кількістю акцій (більше 30 відсотків) може бути ошуканий своїми «партнерами по бізнесу» шляхом прийняття не вигідних для такого акціонера рішень, а деколи і таких, що відверто порушують чинне законодавство досить поширена на території України [8].

Для багатьох українських юристів корпоративні договори не є *terra incognita* у зв'язку з тим, що їх досить давно застосовують власники українських компаній. Якщо проаналізувати практику структурування частини українського бізнесу, то зазвичай українська операційна компанія належить іноземній структурі (zareєстрованій, наприклад, на Кіпрі), що, своєю чергою, належить іноземній холдинговій компанії, розташованій, скажімо, на Британських Віргінських Островах. Якщо кінцевий власник цього бізнесу не один, то партнери можуть укласти між собою корпоративну угоду (*shareholders' agreement*), підпорядковану іноземному (зазвичай англійському) праву [2].

Утім, в Україні корпоративні договори уклалися чи не з моменту прийняття Закону України «Про господарські товариства», але тільки в усній формі ґрунтуючись на довірчих відносинах між сторонами. Такі домовленості мали і негативні наслідки, оскільки часто не виконувалися, а інші учасники дізнавалися про це в останню мить. До того ж, порушник домовленостей відповідав за такі порушення [1]. Окрім того, законодавець прийнявши у 2008 році Закон України «Про акціонерні товариства» в ст. 29 лише «натякнув» на можливість існування корпоративних договорів у вітчизняному юридичному полі.

Науковці ж не одностайні з приводу розуміння поняття та правової природи корпоративного договору. Така варіативність думок спричинила бурхливу дискусію в науково-юридичній літературі: одні дослідники розглядають такий договір досить широко, включаючи до його предмету значне коло питань; інші науковці обґрунтовують вузькоспеціалізоване розуміння корпоративного договору як угоди лише з приводу управління корпоративними правами [11]. З приводу правової природи також є різні думки. Дехто навіть прирівнює корпоративний договір до договорів про спільну діяльність, а межі домовленостей власників корпоративних прав визначають як такі, що позбавляють цих власників можливості змінювати загальний публічний порядок, встановлений у статуті й, певною мірою, у засновницькому договорі [6]. Така думка спричинена аналізом предмета корпоративних договорів, який обумовлює здійснення спільної скоординованої діяльності його учасників, тобто спільне управління корпоративними правами [12].

Важливим дискусійним, а від так і досі не вирішеним є питання з приводу віднесення корпоративного договору до кола господарських, цивільних чи корпоративних правовідносин.

Загалом, при проведенні аналізу правової природи будь-якого правового інституту слід дати відповідь на ряд питань: 1) чи здійснюється регулювання правового інституту виключно в межах однієї галузі права чи має місце міжгалузеве регулювання; 2) чи є правовий інститут самостійним чи комплексним інститутом, що включає в себе ознаки інших інститутів; 3) які характерні риси правового інституту.

Щодо відповіді на перше питання думки вчених розділилися. Так, одні автори вважають, що корпоративний договір є цивільно-правовим договором і породжує договірні зобов'язання, отже, корпоративний договір регулюється нормами виключно цивільного права. Інші автори наполягають, що корпоративний договір є корпоративний акт договірної форми, оскільки торкається питань управління та структури органів в корпораціях, тим самим прихильники даної точки зору фактично стверджують, що корпора-

тивний договір є договір за формою, але не за змістом [10].

Корпоративний договір існує в рамках корпоративних відносин, які, як законодавець визначив у ст. 51-1 Закону України «Про господарські товариства», пов'язані з реалізацією корпоративного права.

Корпоративні відносини виникають виключно між учасниками юридичної особи корпоративного типу. Корпоративний договір не породжує традиційну для зобов'язання кореспонденцію прав і обов'язків кредитора і боржника. Більш того, в рамках корпоративного договору для конкретних учасників можуть виникнути або права, або обов'язки. При цьому, безумовно, є адресат, щодо якого реалізуються права і обов'язки сторін корпоративного договору. Їм виступає сама юридична особа, а не сторони договору. Це повністю узгоджується з теорією корпоративних відносин, згідно з якою учасники корпорацій володіють правом не у відношенні один до одного, а щодо самого юридичної особи [10].

Утім, ми дотримуємось думки про неможливість віднесення корпоративного права до самостійних галузей права, а від так існування корпоративних відносин в так званому «чистому» вигляді не можливе. Таким чином, більш доцільно віднести корпоративні договори до системи господарських або цивільних правовідносин. Розмежування доцільно провести по суб'єктному складу. У випадку, якщо сторонами виступають суб'єкти господарювання – такі правовідносини належать до кола господарсько-правових, а якщо хоча б однією із сторін є фізична особа – до кола цивільно-правових.

Корпоративний договір за своєю природою є багатостороннім [12]. В науковій літературі постає питання про можливість застосування публічної оферти до такого типу договорів.

Самостійне місце корпоративного договору в системі господарсько-правових і цивільно-правових договорів обумовлюється такими чинниками: 1) специфічний предмет договору – узгоджені дії учасників господарського товариства щодо управління корпоративними правами організаційного (немайнового) характеру;

2) специфічний суб'єктний склад – виключно учасники господарського товариства – власники корпоративних прав, які реалізують свої правомочності щодо управління товариством; 3) сфера застосування – в межах юридичної особи корпоративного типу; 4) акцесорний характер – укладення корпоративного договору на підставі положень установчих документів господарського товариства; 5) спрямованість договору на досягнення спільного для учасників результату – управління корпоративними правами [11].

Аналізуючи нормативно-правовий базис, можна прийти до висновку, що корпоративні договори можуть укладатись лише між учасниками товариств (з обмеженою або з додатковою відповідальністю), а в акціонерному товаристві – укладається лише договір між акціонерами товариства. Виникає питання про відмінність правової природи даних договорів, або слід не розмежовуючи їх зрозуміти, що це фактично один і той самий договір лише відрізняється за колом учасників.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою і з додатковою відповідальністю» корпоративний договір – це договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації. В свою чергу, відповідно до ст. 26.1 Закону України «Про акціонерні товариства», договір між акціонерами товариства – це договір, предметом якого є реалізація акціонерами – власниками простих та привілейованих акцій прав на акції та/або прав за акціями, передбачених законодавством, статутом та іншими внутрішніми документами товариства (далі – договір між акціонерами).

Також, предмет корпоративного договору може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначити випадки, коли таке право або обов'язок виникає.

Предмет договору між акціонерами товариства може також містити в собі: 1) зобов'язання сторін реалізувати у спосіб, передбачений таким договором, свої права та/або

утримуватися від реалізації зазначених прав; 2) обов'язок його сторін голосувати у спосіб, передбачений таким договором, на загальних зборах акціонерів товариства, погоджувати придбання або відчуження акцій за заздалегідь визначеною ціною та/або у разі настання визначених у договорі обставин, утримуватися від відчуження акцій до настання визначених у договорі обставин, а також вчиняти інші дії, пов'язані з управлінням товариством, його припиненням або виділом з нього нового товариства; 3) умови або порядок визначення умов, на яких акціонер - сторона договору вправі або зобов'язаний придбати або продати акції товариства, та визначати випадки (які можуть залежати чи не залежати від дій сторін), коли таке право або обов'язок виникає.

Перший погляд може ввести в оману значно більшим колом зобов'язань, що можна включити до предмету договору між акціонерами порівняно до корпоративного договору, втім, законодавство не містить заборони щодо включення аналогічних зобов'язань до предмету корпоративного договору, звичайно враховуючи особливості, що притаманні товариствам з обмеженою чи з додатковою відповідальністю. Навіть більше, законодавець не містить заборони щодо застосування норми, що регулює правовідносини, пов'язані з укладенням корпоративних договорів між акціонерами. А п. 2 ч. 1 ст. 26.1 Закону України «Про акціонерні товариства» прямо дає право бути стороною у цьому специфічному типі договорів учасникам (засновникам) товариства з обмеженою відповідальністю, зазначивши, що справжність підписів учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю - фізичних осіб на такому договорі засвідчується у встановленому порядку.

Таким чином, можна виділити чотири групи зобов'язань, які можуть бути віднесені учасниками до предмету корпоративного договору: 1) участь в управлінні товариством (у тому числі, обов'язок сторін корпоративного договору голосувати у визначений договором спосіб); 2) погодження придбання або відчуження часток/акцій за заздалегідь визначеною ціною та/або у разі настання визначених у договорі

обставин; 3) утримання від відчуження часток/акцій до настання визначених у договорі обставин; вчинення інших дій, пов'язаних з управлінням товариством, його припиненням або виділом з нього нової юридичної особи [6].

Для порівняння, предметом корпоративного договору в англійському праві можуть бути такі питання: 1) напрями діяльності компанії; 2) розподіл внесків засновників до статутного капіталу; 3) визначення обсягу прав, що надають акціонерам; 4) правила додаткового фінансування компанії (наприклад, умов додаткового випуску акцій, зобов'язання щодо надання зовнішнього фінансування з боку акціонерів тощо); та ін. [2].

Значний обсяг тексту Закону України «Про господарські товариства» головним чином зумовлений першим і третім реченнями. Перше речення є непотрібним, оскільки не встановлює регулювання. Третє речення перелічує певні умови договору, які цілком можуть бути сприйняті як вичерпний перелік [7].

Деякі юристи-практики дотримуються думки, що саме з метою впровадження світового досвіду та удосконалення механізмів корпоративного управління в акціонерних товариствах та товариствах з обмеженою відповідальністю і були прийняті законодавчі акти, що вводять корпоративні договори в систему вітчизняного законодавства [6] та, на нашу думку, практика підтвердить чи спростує доцільність і корисність такої новели.

Щоправда, практичні результати використання схожих за правовою природою до корпоративних договорів ми можемо побачити і до офіційного затвердження їх законодавчими актами. Так, з Рішення Господарського суду Харківської області від 13 серпня 2013 р. у Справі № 5023/3947/12 вбачається, що у своїй заяві (з урахуванням уточнень позовних вимог) позивач (фізична особа) прохає суд розірвати договір купівлі-продажу корпоративних прав від 08.09.2006 р. та визнати позивача власником 100 відсотків статутного фонду ТОВ «ВОДОЛІЙ-М». В обґрунтування заявлених вимог позивач посилається на те, що між ним (продавцем) - громадянином України та відповідачем (покупцем) - громадянином Бол-

гарії був укладений [корпоративний] договір, предметом якого були купівля-продаж корпоративних прав ТОВ «ВОДОЛІЙ-М». Відповідач у своїх поясненнях проти позову заперечує, посилаючись на те, що ніякий корпоративний договір предметом якого були в тому числі купівля-продаж корпоративних прав ТОВ «ВОДОЛІЙ-М» він не укладав, та взагалі не пам'ятає, чи підписував він цей договір. Судове рішення було справедливим – позовні вимоги задовольнити [9].

Висновки. На підставі проведеного аналізу чинного законодавства та судової практики можна зробити висновок про господарсько-правовий характер корпоративних договорів. Хоча корпоративний договір і договір між акціонерами підлягають різному правовому регулюванню, все ж виявляють достатню схожість. Глибокий аналіз норм законодавства дає можливість зробити висновок про тотожність понять. Потребує подальших теоретичних доробок щодо можливості виділення поняття корпоративний договір як загальну категорію, а договір між акціонерами як спеціальну, що потягне за собою необхідність внесення відповідних змін в чинне законодавство.

Література

1. *Єсауленко П.* Корпоративний договір – новела корпоративного законодавства України // Судебно-юридическая газета БЛОГ [Електронний ресурс] / П. Єсауленко. – Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/blog/89755-korporativnij-dogovir-novela-korporativnogo-zakonodavstva-ukrayini>
2. *Загороднюк Г.* Міжнародний досвід: корпоративні договори за англійським правом. – № 10. – 2018 [Електронний ресурс] / Г. Загороднюк. – Режим доступу: <https://www.dlapiper.com/.../g-zagorodniukinternational-exp...>
3. *Про* внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23 березня 2017 р. № 1984-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19>
4. *Про* товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
5. *Про* господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
6. *Квят О.* Корпоративний договір – новела корпоративного законодавства України // Юридична газета онлайн [Електронний ресурс] / О. Квят, А. Фольварочна. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/korporativniy-dogovir--novela-korporativnogo-zakonodavstva-ukrayini.html>
7. *Попов Ю.* Корпоративні договори: подальший розвиток у Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» // Юридична газета онлайн [Електронний ресурс] / Ю. Попов. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/korporativni-dogovori.html>
8. *Рішення* Господарського суду Дніпропетровської області від 11 грудня 2008 р. у справі № К25/260-08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2759595>
9. *Рішення* Господарського суду Харківської області від 13 серпня 2013 р. у Справі № 5023/3947/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33098387>
10. *Руденко Е.* Правовая природа корпоративного договора в российском праве // Научный журнал КубГАУ. – 2016. – № 118(04) [Електронний ресурс] / Е. Руденко, А. Усенко. – Режим доступу: <http://ej.kubagro.ru/2016/04/pdf/21.pdf> 3
11. *Сигидин М.* Корпоративний договір в системі цивільно-правових договорів [Електронний ресурс] / М. Сигидин. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
12. *Сигидин М.* Особливості укладення корпоративного договору / М. Сигидин // Юридичний науковий юридичний журнал. – 2016. – № 3. – С. 61-64.
13. *Соловьева С.* Правовая природа корпоративного договора в праве США / С. Соловьева //

Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2018. – № 2. – С. 75-80.

References

1. *Jesaulenko P.* Korporatyvnyj dogovir – novela korporatyvnogo zakonodavstva Ukrainy // Sudebno-jurydicheskaia gazeta BLOG [Elektronnyj resurs] / P. Jesaulenko. – Rezhym dostupu: <https://sud.ua/ru/news/blog/89755-korporativnij-dogovir-novela-korporativnogo-zakonodavstva-ykrani>

2. *Zagorodnjuk G.* Mizhnarodnyj dosvid: korporatyvni dogovory za anglijs'kym pravom. – № 10. – 2018 [Elektronnyj resurs] / G. Zagorodnjuk. – Rezhym dostupu: <https://www.dlapiper.com/.../g-zagorodniukinternational-exp...>

3. *Pro* vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo korporatyvnyh dogovoriv: Zakon Ukrainy vid 23 bereznja 2017 r. № 1984-VIII [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19>

4. *Pro* tovarystva z obmezhenomu i dodatkovomu vidpovidal'nistju: Zakon Ukrainy vid 6 ljutogo 2018 r. № 2275-VIII [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>

5. *Pro* gospodars'ki tovarystva: Zakon Ukrainy vid 19 veresnja 1991 r. № 1576-XII [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>

6. *Kvjat O.* Korporatyvnyj dogovir – novela korporatyvnogo zakonodavstva Ukrainy // Jurydychna gazeta onlajn [Elektronnyj resurs] / O. Kvjat, A. Fol'varochna. – Rezhym dostupu: [http://jur-gazeta.com/publications/practice/](http://jur-gazeta.com/publications/practice/korpo-) korpo-

rativne-pravo-ma/korporativnij-dogovir--novela-korporativnogo-zakonodavstva-ukrayini.html

7. *Popov Ju.* Korporatyvni dogovory: podal'shyj rozvytok u Zakoni «Pro tovarystva z obmezhenomu ta dodatkovomu vidpovidal'nistju» // Jurydychna gazeta onlajn [Elektronnyj resurs] / Ju. Popov. – Rezhym dostupu: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/korporativni-dogovori.html>

8. *Rishennja* Gospodars'kogo sudu Dnipropetrovs'koi' oblasti vid 11 grudnja 2008 r. u spravi № K25/260-08 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2759595>

9. *Rishennja* Gospodars'kogo sudu Harkivs'koi' oblasti vid 13 serpnja 2013 r. u Spravi № 5023/3947/12 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33098387>

10. *Rudenko E.* Pravovaja pryroda korporatyvnogo dogovora v rossyjskom prave // Nauchnyj zhurnal KubGAU. – 2016. – № 118(04) [Elektronnyj resurs] / E. Rudenko, A. Usenko. – Rezhym dostupu: <http://ej.kubagro.ru/2016/04/pdf/21.pdf> 3

11. *Sygydyn M.* Korporatyvnyj dogovir v systemi cyvil'no-pravovyh dogovoriv [Elektronnyj resurs] / M. Sygydyn. – Rezhym dostupu: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?

12. *Sygydyn M.* Osoblyvosti ukladennja korporatyvnogo dogovoru / M. Sygydyn // Jurydychnyj naukovyj jurydychnyj zhurnal. – 2016. – № 3. – S. 61-64.

13. *Solov'eva S.* Pravovaja pryroda korporativnogo dogovora v prave SShA / S. Solov'eva // Zhurnal zarubezhnogo zakonodatel'stva i sravnitel'nogo pravovedenija. – 2018. – № 2. – S. 75-80.

LEGAL NATURE OF CORPORATE AGREEMENTS

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: k.riabova@ukr.net

Purpose: the article is devoted to the analysis of the legal nature of corporate contracts and agreements between shareholders; their subject is a circle of subjects. **Research methods:** analyzed the approaches of various scholars regarding the definition of the concept of «corporate contract», as well as the norms of current legislation governing the legal relations arising from the conclusion of contracts of this type. **The results:** revealed the economic and legal nature of legal relations arising from the conclusion of contracts of this type. **Discussion:** of the problems of domestic legislation and practice, there are entering into corporate contracts.

The main idea of the article is the understanding of the concept and legal nature of the corporate agreement. The variability of the opinions of scholars led to a heated discussion in the scientific and legal literature: some researchers consider such a contract quite widely, including a large range of issues for its subject; other scholars substantiate the highly specialized understanding of the corporate contract as agreements only on the management of corporate rights. Regarding the legal nature, there are also different opinions. Some even equate the corporate agreement with the joint venture agreements, and the limits of the agreements of the owners of corporate rights are defined as depriving these owners of the opportunity to change the general public order, established in the charter and, to a certain extent, in the founding agreement. Such an opinion is due to the analysis of the subject of corporate agreements, which stipulates the implementation of the joint coordinated activity of its participants, ie joint management of corporate rights.

The author comes to the conclusion that the on the basis of the analysis of current legislation and judicial practice, we can draw a conclusion on the economic and legal nature of corporate agreements. Although the corporate agreement and the agreement between the shareholders are subject to different legal regulation, they still show a sufficient similarity. A deep analysis of the rules of law gives an opportunity to draw a conclusion on the identity of concepts. Further theoretical advances are needed regarding the possibility of distinguishing the notion of a corporate agreement as a general category, and a contract between shareholders as a special one, which will entail the necessity of making the corresponding changes in the current legislation.

Keywords: corporate agreement; agreement between shareholders; limited liability company; joint-stock company.